

Rīgas ekonomikas nozaru izvērtējums pilsētas konkurētspējas paaugstināšanai

KOPSAVILKUMS

Pētījuma „**Rīgas ekonomikas nozaru izvērtējums pilsētas konkurētspējas paaugstināšanai**” mērķis bija noteikt un raksturot konkurētspējīgākās un potenciāli konkurētspējīgākās ekonomikas nozares Rīgā pilsētas ilgtermiņa attīstības veicināšanai un konkurētspējas paaugstināšanai. Lai šo mērķi sasniegtu, tika veikta visaptveroša analīze par IKP struktūras datiem un vadošajām ekonomikas nozarēm pasaules 20 ekonomiski attīstītākajās valstīs (G20), izmantojot katras valsts statistikas datus no interneta resursiem un veicot tiešus pieprasījumus pēc datiem valstu atbildīgajām institūcijām. Iegūtās G20vadošās ekonomikas valstu nozares tika analizētas atbilstoši Rīgas pilsētas kontekstam saskaņā ar īpaši izstrādātu metodoloģiju. Reģionālā kopskata iegūšanai tika pētītas arī Baltijas jūras reģiona un tai tuvējo valstu ekonomiskā vide, ietverot arī Rīgas pilsētas ekonomiskās attīstības raksturojumu.

Pētījums sastāv no sešām secīgām sadaļām:

- **pirmās sadaļas** ietvaros sagatavota ekonomikas nozaru (IKP) struktūras analīze par laika posmu no 2007. līdz 2010.gada pirmajam ceturksnim par pasaules 20 ekonomiski attīstītākajām valstīm (G20).;
- **otrās sadaļas** ietvaros sagatavots detalizēts analītisks pārskats par G20 valstīs 11 vadošo nozaru attīstības iespējām Rīgā, katrai nozarei izmantojot vienotu metodoloģiju, analīzi veicot noteiktā faktoru sistēmā. Tāpat tika veikta arī vispārīga būtiskāko faktoru analīze, lai novērtētu Rīgas pilsētas ekonomisko vidi, iegūto informāciju izmantojot arī katras atsevišķas nozares analīzei;
- **trešās sadaļas** ietvaros sagatavota ekonomikas nozaru (IKP) struktūras analīze par laika posmu no 2007. līdz 2010.gada pirmajam ceturksnim par Baltijas jūras reģiona valstīm;
- **ceturtnā sadaļa** ietver analītisku pārskatu par Rīgas pilsētas ekonomikas attīstību nozaru griezumā par laika posmu no 1996. līdz 2010.gada pirmajam ceturksnim;
- **piektās sadaļas** ietvaros identificētas un pamatotas nozares (jomas), kur uzņēmumu, izglītības un pētniecības institūciju sadarbības ietvaros, kopīgas stratēģijas izstrāde un īstenošana, kā arī kopīgu projektu realizācija var dot ieguldījumu inovāciju, jaunu produktu attīstībā, starptautiskās konkurētspējas stiprināšanā un kopējās pievienotās vērtības paaugstināšanā minēto nozaru ietvaros Rīgā;
- **sestā noslēdzošā sadaļa** ietver iepriekšējās sadaļās veiktās analīzes ietvaros iegūtās būtiskākās atziņas un secinājumus, nosakot konkurētspējīgākās un potenciāli konkurētspējīgākās ekonomikas nozares Rīgā, pilsētas ilgtermiņa attīstības veicināšanai un konkurētspējas paaugstināšanai.

G20 valstu ekonomikas nozaru analīze

Sagatavota ekonomikas nozaru (IKP) struktūras analīze par pasaules 20 ekonomiski attīstītākajām valstīm (G20), ietverot jaunākos pieejamos datus. Nozares tika pētītas atbilstoši saimniecisko darbību statistiskajam klasifikatoram NACE (Eiropas Savienības valstīm) un ANO starptautisko standartizēto visu ekonomiskās darbības veidu klasifikāciju ISIC ārpus ES valstīm. Iegūtie dati par katras G20 valsts IKP struktūru pa gadiem attēloti grafiku veidā, minot nozari un tās īpatsvaru (procentos) kopējā attiecīgās valsts IKP struktūrā. Tāpat raksturota kopējā G20 valstu IKP struktūra tabulas veidā, izdalot 11 vadošās ekonomikas nozares (skatīt tabulu Nr.1.) un papildus noteikts nozaru īpatsvars (procentos) katrā no G20 valstīm; veikts arī analītisku pārskats teksta veidā par aktuālajām tendencēm G20 valstu ekonomikā.

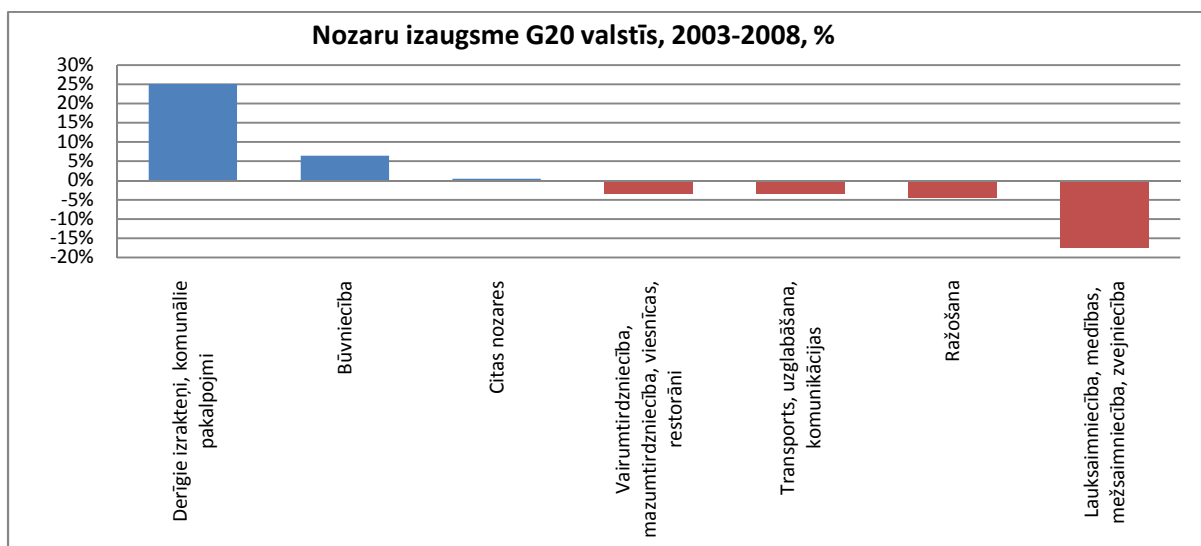
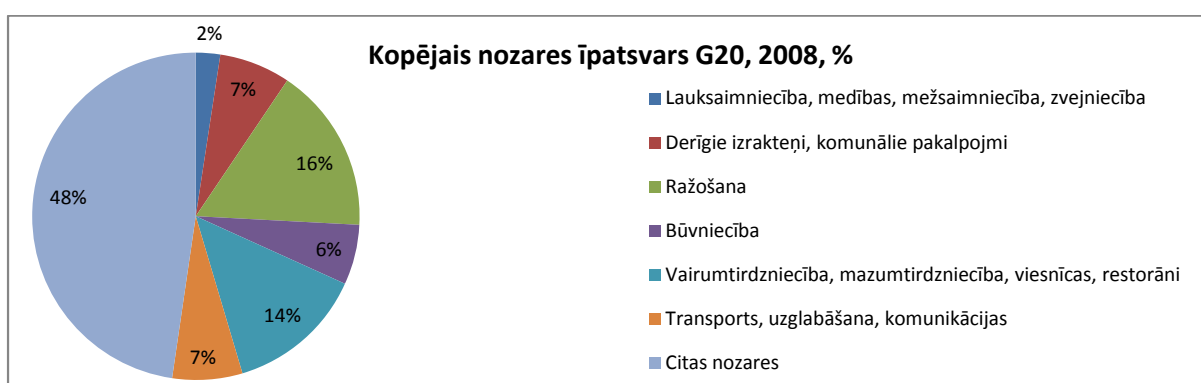
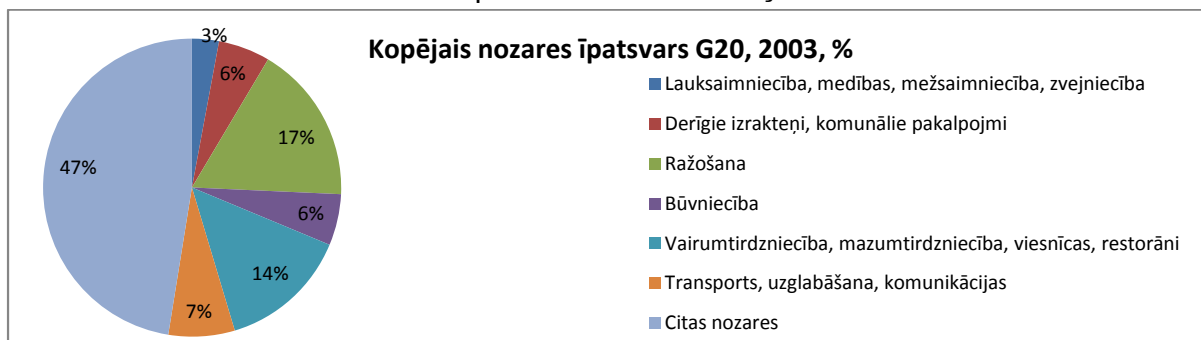
Tabula Nr. 1 – G20 valstu vadošās ekonomikas nozares

Nr. p. k.	Nozare
1.	Darījumi ar nekustamajiem īpašumiem
2.	Veselības aprūpe
3.	Izglītība
4.	Citi sabiedriskie, sociālie un individuālie pakalpojumi
5.	Finanšu starpniecība
6.	Citi komercpakalpojumi
7.	Datoru tehnoloģijas
8.	Elektroenerģijas un gāzes ražošana, ūdens apgāde
9.	Valsts pārvalde un aizsardzība, obligātā sociālā apdrošināšana
10.	Ķīmiskā rūpniecība
11.	Metālizstrādājumu ražošana
12.	Elektrotehnikas ražošana
13.	Būvniecība
14.	Pasts un telekomunikācijas
15.	Vairumtirdzniecība
16.	Mazumtirdzniecība
17.	Transports un loģistika
18.	Pārtikas ražošana
19.	Mašīnbūve
20.	Papīra ražošana un izdevniecība
21.	Viesnīcu un sabiedriskās ēdināšanas joma
22.	Derīgo izrakteņu ieguve un kalnrūpniecība
23.	Transporta ražošanas iekārtu nozare
24.	Lauksaimniecība

Visu G20 valstu nozaru īpatsvara un izaugsmes apkopojums (skatīt attēlus Nr. 1., 2., 3.) uzskatāmi parāda vispārējās tendences un sadalījuma struktūru pasaules 20 ekonomiski attīstīto valstu tautsaimniecībā. Vidēji nozaru īpatsvara procentuālā struktūra G20 ietvaros pētāmajā laika periodā (2003.- 2008.gads) saglabājas visai līdzīga, kamēr izaugsmes rādītāji atklāj visai būtiskas atsevišķu nozaru attīstības tendences – apvienotās

nozares „derīgie izrakteņi un komunālie pakalpojumi” izaugsmes kāpums; kā arī „lauksaimniecības, medību, mežsaimniecības, zvejniecības” nozaru izaugsmes kritums.

Attēls Nr. 1 – G20 valstu nozaru īpatsvars un tā izmaiņas

Tika pieņemts, ka atsevišķas G20 valstu ekonomikas nozares Rīgas kontekstā pētīt varētu izrādīties nelietderīgi, kā arī, lai tiktu atkārtoti pārbaudīta iespēja ietvert turpmākajā analīzes procesā nozares, kas tabulā Nr.1. ir zemāk par 11.vietu, tika veikts papildus analītisks darbs, identificējot G20 valstu ekonomikas nozaru nozīmīgumu Rīgas kontekstā.

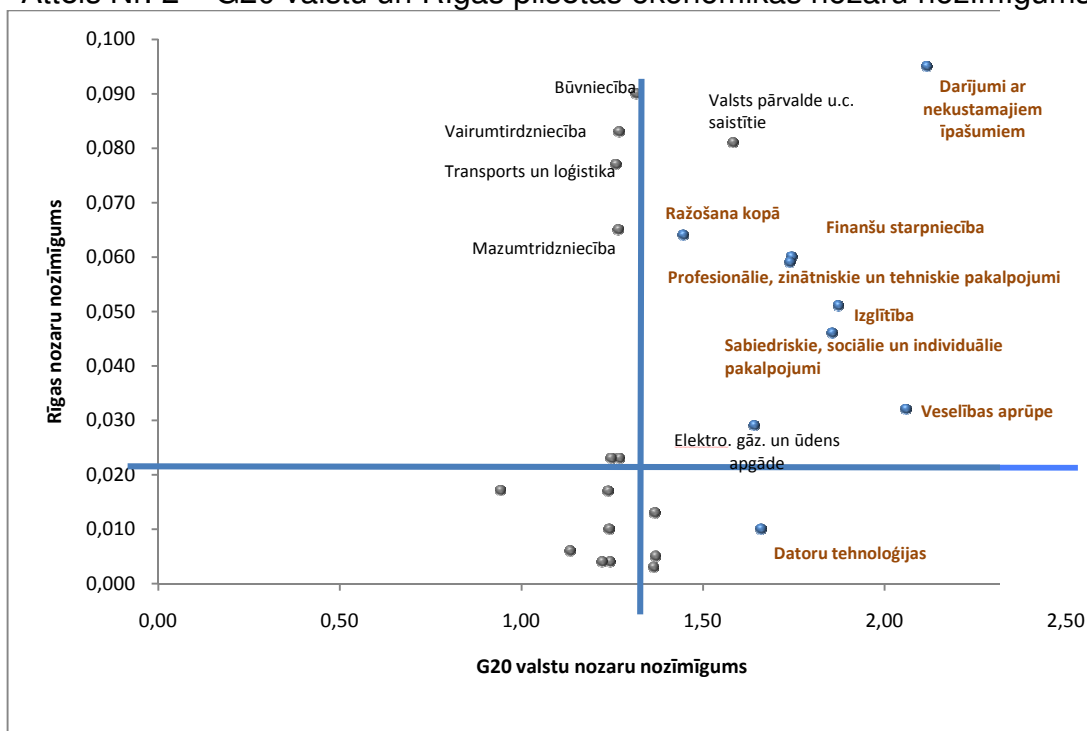
Izmantojot informāciju par Rīgas ekonomikas nozaru procentuālo īpatsvaru kopējā pievienotās vērtības struktūrā, tika noteikts katras apakšnozares nozīmīgums Rīgas pilsētas kontekstā. Tā kā dati par Rīgas pilsētas ekonomikas apakšnozarēm nav pieejami,

tika izmantoti dati par Latvijas IKP apakšnozaru struktūru. Lai pārlicinātos par to, vai ir korekti Latvijas IKP struktūras datus piemērot Rīgas pilsētas analīzei, tika veikta korelācija, atklājot tiešu sakarību.

G20 valstu ekonomikas nozaru nozīmīguma noteikšanai Rīgas kontekstā tika izmantota grafiskā metode, kas attēlota grafikā (skatīt attēlu Nr.4.), kur izmantoti dati par Rīgas un G20 valstu ekonomikas nozaru nozīmīgumu. Tās nozares, kas ietvertas grafika sektorā ar visaugstākajiem nozīmīguma rādītājiem (nozīmīgas gan G20 valstīs, gan Rīgā) tiek virzītas turpmākai pētīšanai, jo to analīze varētu izrādīties vērtīgāka Rīgas pilsētas ekonomikas attīstības kontekstā.

Tā kā pētāmo nozaru sektorā uzrādās arī valsts pārvaldes nozare, kā arī elektroenerģijas, gāzes un ūdens apgādes nozare, tad saskaņā ar iepriekš atrunātajiem apsvērumiem par nelietderību pētīt nozares, kam nav saistības ar saimniecisko darbību un/vai, kas nerada eksportspējīgus produktus, šīs nozares netiek virzītas turpmākai pētīšanai.

Attēls Nr. 2 – G20 valstu un Rīgas pilsētas ekonomikas nozaru nozīmīgums

Starp nozīmīgākajām nozarēm identificēta arī kopējā ražošanas nozares, kas sadalāma vairākās apakšnozarēs. Lai noteiktu nozīmīgākās ražošanas nozares apakšnozares, veikta analīze par attiecīgo apakšnozaru nozīmību G20 valstīs un Latvijas Balassa indeksu (raksturo apakšnozaru konkurētspēju Latvijā), noskaidrojot, ka Rīgas pilsētas ekonomikas kontekstā nozīmīgākās ir divas ražošanas nozares – pārtikas ražošana un metālizstrādājumu ražošana, jo tikai šo nozaru Balassa indeksa rādītājs ir

lielāks par 1. Tajā pašā laikā daudz neatpaliek vēl divas ražošanas nozares – ķīmiskā rūpniecība un elektrotehnikas ražošana, kas arī izvēlētas turpmākai analīzei.

Saskaņā ar G20 valstu un Rīgas pilsētas nozaru nozīmības salīdzinājumu, kā arī G20 valstu nozīmības un Latvijas Balassa indeksa salīdzinājumu kopumā identificētas desmit nozares (nozares, kas atrodas „G20 valstu un Rīgas pilsētas ekonomikas nozaru nozīmīgums” grafika labajā augšējā kvadrantā, kā arī četras nozīmīgākās ražošanas apakšnozares).

Tā kā grafikā „G20 valstu un Rīgas pilsētas ekonomikas valstu nozīmīgums” papildus minētajām identificējama nozare „Datoru tehnoloģijas”, kas uzrāda ļoti augstu nozīmību G20 valstīs, papildus pētniecībai izvēlēta arī šī nozare (tabula Nr.2).

Tabula Nr. 2 – Turpmākai analīzei izvēlētas desmit nozīmīgākās G20 nozares

Nr. p. k.	Nozare
1	Darījumi ar nekustamajiem īpašumiem
2	Pārtikas ražošana
3	Metālizstrādājumu ražošana
4	Ķīmiskā rūpniecība
5	Elektrotehnikas ražošana
6	Finanšu starpniecība
7	Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi
	- Juridiskie un grāmatvedības pakalpojumi
	- Centrālo biroju darbība; konsultēšana komercdarbībā un vadībinībās
	- Arhitektūras un inženiertehniskie pakalpojumi; tehniskā pārbaude un analīze
	- Zinātniskās pētniecības darbs
	- Reklāmas un tirgus izpētes pakalpojumi
	- Citi profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi
	- Veterinārie pakalpojumi
8	Izglītība
9	Sabiedriskie, sociālie un individuālie pakalpojumi
	- Atkritumu apsaimniekošana, teritorijas tīrīšana
	- Sabiedrisko, politisko un citu organizāciju darbība
	- Atpūta, kultūra un sports
	- Pārējo individuālo pakalpojumu sniegšana
10	Veselības aprūpe
11	Datoru tehnoloģijas

Turpmākajā darba daļā tika veikts pārskats, kura mērķis bija analizēt G20 valstu nozīmīgāko ekonomikas nozaru attīstības iespējas Rīgā, izvērtējot dažādu faktoru ietekmi un piemērotību attiecīgās nozares attīstīšanai Rīgā, kā arī apzinot galvenos katras nozares attīstību kavējošos apstākļus un sniegt iespējamus risinājumus. Ņemot vērā apstākli, ka atsevišķām nozarēm mēdz būt virkne specifisku ietekmējošu un attīstību determinējošu faktoru, tomēr pastāv apstākļi un nosacījumi, kas kopīgi visām nozarēm. Tādēļ pirms katras atsevišķas nozares analīzes tika veikts vispārējs Rīgas pilsētas ekonomiskās vides raksturojums. Ietverot šādu faktoru izvērtējumu – ģeogrāfiskais izvietojums, iedzīvotāju

raksturojums, vispārējie makroekonomiskie rādītāji, uzņēmējdarbības vide un normatīvā vide. Kā galvenie katras ekonomiskās darbības nozares esošo un potenciālo konkurētspēju raksturojošie faktori izvēlēti – nozares ekonomiskie rādītāji; nozares vadošie spēlētāji; kapitāla pieejamība; normatīvā vide; infrastruktūra un tehnoloģijas; pētniecības, inovāciju apjoms, saistītās institūcijas; sadarbība nozarē; noieta tirgus raksturojums; izejvielu tirgus; ražošanas faktoru analīze; ieiešanas, izešanas barjeras.

Pamatojoties uz veikto faktoru analīzi, novērtēta nozaru esošā un potenciālā konkurētspēja. Izvērtējums veikts, analizējot iepriekš minēto faktoru esošo un potenciālo ietekmi uz nozares attīstību Rīgā. Katram faktoram piešķirts vērtējums un nozīmības svars atbilstoši tā ietekmei uz konkurētspējas nodrošināšanu. Faktoru vērtējumu un svaru reizinājuma summa nosaka atbilstošās nozares esošās un potenciālās konkurētspējas koeficientu, ļaujot veikt nozaru savstarpēju konkurētspējas salīdzinājumu. Izdarīti secinājumi arī par vispārējiem visu nozaru konkurētspēju vienlīdzīgi ietekmējošiem faktoriem, kā arī priekšlikumi ietekmējošo faktoru uzlabošanai.

Balstoties uz noteiktajiem esošās un potenciālās konkurētspējas koeficientiem, analizētās nozares sarindotas divās tabulās (skatīt tabulas Nr. 3 un Nr. 4.) atbilstoši koeficienta lielumam, sākot no augstākā koeficienta (nozares ar augstāko konkurētspēju) līdz zemākajam koeficientam (nozares ar zemāko konkurētspēju).

Tabula Nr. 3 – Esošā nozaru konkurētspēja

Nozare	Koeficients
Pārtikas ražošana	4,0
Veselības aprūpe	3,9
Metālizstrādājumu ražošana	3,7
Izglītība	3,6
Darījumi ar nekustamajiem īpašumiem	3,5
Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi	3,3
Elektrotehnikas ražošana	3,2
Datoru tehnoloģijas	3,2
Sabiedriskie, sociālie un individuālie pakalpojumi	3,1
Ķīmiskā rūpniecība	2,8
Finanšu starpniecība	2,7

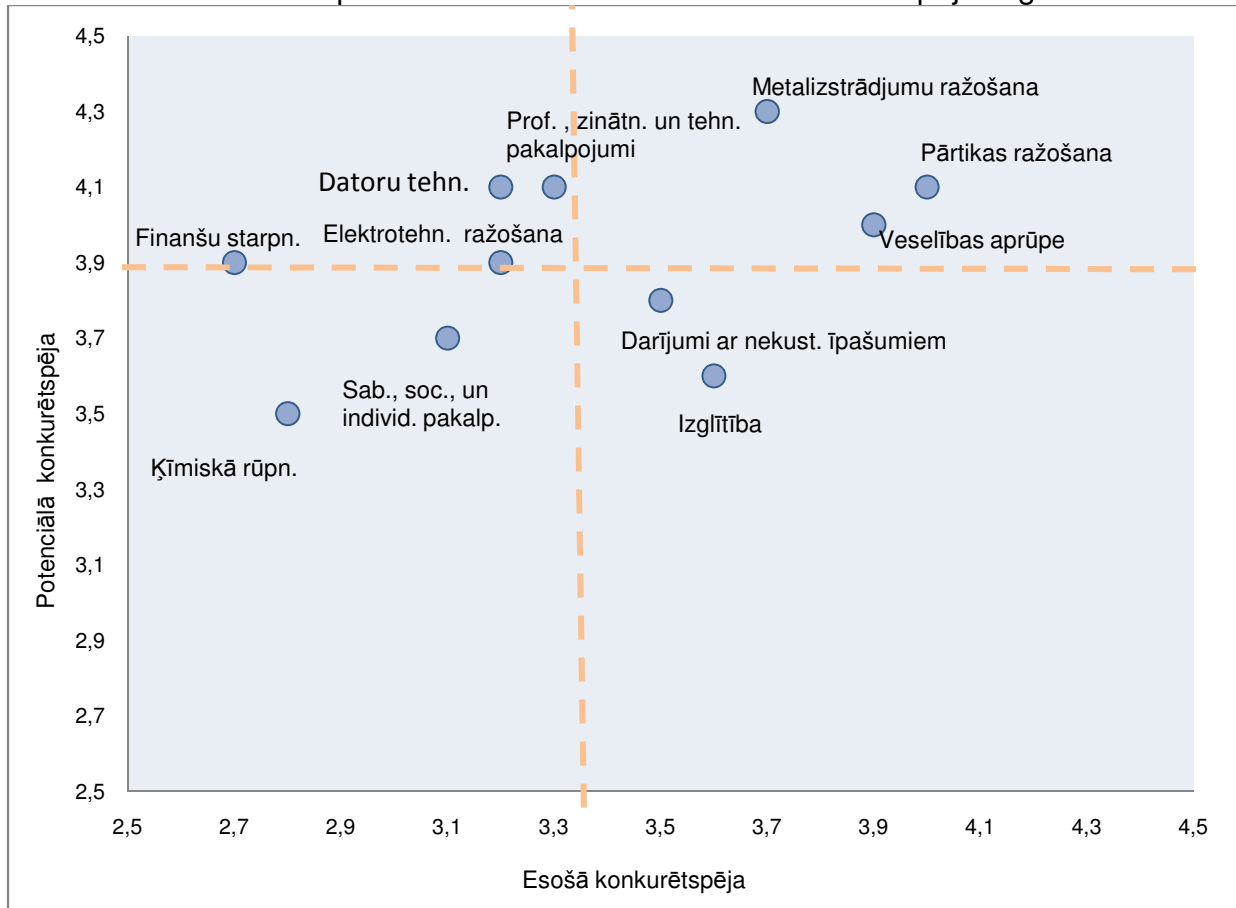
Tabula Nr. 4 – Potenciālā nozaru konkurētspēja

Nozare	Koeficients
Metālizstrādājumu ražošana	4,3
Pārtikas ražošana	4,1
Datoru tehnoloģijas	4,1
Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi	4,1
Veselības aprūpe	4,0
Elektrotehnikas ražošana	3,9
Finanšu starpniecība	3,9
Darījumi ar nekustamajiem īpašumiem	3,8
Sabiedriskie, sociālie un individuālie pakalpojumi	3,7
Izglītība	3,6
Ķīmiskā rūpniecība	3,5

Grafikā (skatīt attēlu Nr. 5) apkopoti un sagrupēti nozaru rādītāji. Uz X ass redzama esošā konkurētspēja, uz Y ass potenciālā. Grafiks sadalīts četros kvadrantos (dalījums noteikts, balstoties uz katras ass koeficientu vidējiem rādītājiem). Var secināt, ka visperspektīvākās ir tās nozares, kas atrodas grafika augšējos kvadrantos un vairāk pa labi.

Attēls Nr. 3 – esošā un potenciālā ekonomikas nozaru konkurētspēja Rīgā

Attēlā redzams, ka no analizētajām G20 valstīs nozīmīgākajām nozarēm visspēcīgākajās pozīcijās Rīgā ir pārtikas ražošana, metālizstrādājumu ražošana un veselības aprūpe, kam seko profesionālie zinātniskie un tehniskie pakalpojumi, datoru tehnoloģijas, elektrotehnikas ražošana un finanšu starpniecība. Minētās nozares ir ar augstāko konkurētspēju un līdz ar to eksporta potenciālu.

No analizētajām nozarēm salīdzinoši viszemāko konkurētspēju uzrāda ķīmiskā rūpniecība. Lai gan analīzes rezultātā nozare ierindota starp Rīgas konkurētspējīgākajām, kā arī eksistē vēsturiskas tradīcijas un spēcīgi eksportspējīgi uzņēmumi, to skaits nav tik liels, lai nozare kopumā uzrādītu visaugstākos rādītājus. Tāpat pastāv nopietnas konkurētspēju virzošu faktoru nepilnības, tādas kā Rīgas reģionā esošie augsti attīstīti

ķīmijas nozares uzņēmumi, piemēram, Olainē. Pastāv arī nākotnes riski, kas ir jāatrisina, lai nodrošinātu turpmāku nozares attīstību.

Kopējā Rīgas pilsētas ekonomikas nozaru konkurētspēja

Ražošanas nozaru esošo konkurētspēju Latvijas ietvaros visprecīzāk ataino Palassa indekss, kas raksturo salīdzinošās priekšrocības eksportēt noteiktus produktus noteiktā ģeogrāfiskā reģionā. Indekss ataino reālo situāciju starptautiskās konkurētspējas nodrošināšanā.

Balassa indeksa analīzei Rīgas kontekstā ir informatīva nozīme, t.i. šis indekss ir attiecināms uz Rīgu, jo Rīgas ekonomikas struktūra ir līdzīga kopējai Latvijas ekonomikas struktūrai, tomēr tajā pašā laikā eksistē dažādas vērā ņemamas atšķirības, tāpēc indekss aplūkojams tikai kopā ar individuāli Rīgai piemītošu faktoru analīzi.

Ņemot vērā pētījuma aplūkotus nozaru attīstību ietekmējošos faktorus Rīgā, ar Balassa indeksu iespējams identificēt papildus pievilcīgākās nozares, kas nav starp pašām nozīmīgākajām nozarēm pasaulē, tomēr ir ar vēsturiski iegūtām salīdzinošajām priekšrocībām Latvijā.

Starp eksporta nozarēm visaugstāko Palassa indeksu (BI) Baltijas jūras un tai tuvējo valstu reģionā uzrāda šādas nozares:

- Koks un koka izstrādājumi, kokogles (BI = 11,65)
- Eļļas augu sēklas, graudi, augļi (BI = 10,24)
- Labība (BI = 9,28)
- Dzērieni, alkoholiski šķidrumi un etiķis (BI = 7,04)
- Trikotāžas drānas (BI = 5,60)

Izcilu balassa indeksu uzrāda arī dažādas apakšnozares, norādot uz Latvijas specializāciju atsevišķās ekonomikas nišās:

- Auklu saistviela no agaves (BI = 190,17)
- Adītas vilnas jakas un džemperu, vīriešu un zēnu (BI = 157,91)
- Sardīņu, šprotu un ķilavu konservi (BI = 136,18)
- Sieviešu un meiteņu kostīmi, neadīti (BI = 90,54)
- Adīti un tamborēti apģērbi un aksesuāri (BI = 80,17)
- Rudzu milti (BI = 55,39)
- Adītas dabīgo materiālu virsdrēbes, vīriešu un zēnu (BI = 54,91)
- Lapu koku kokmateriāli (BI = 50,65)

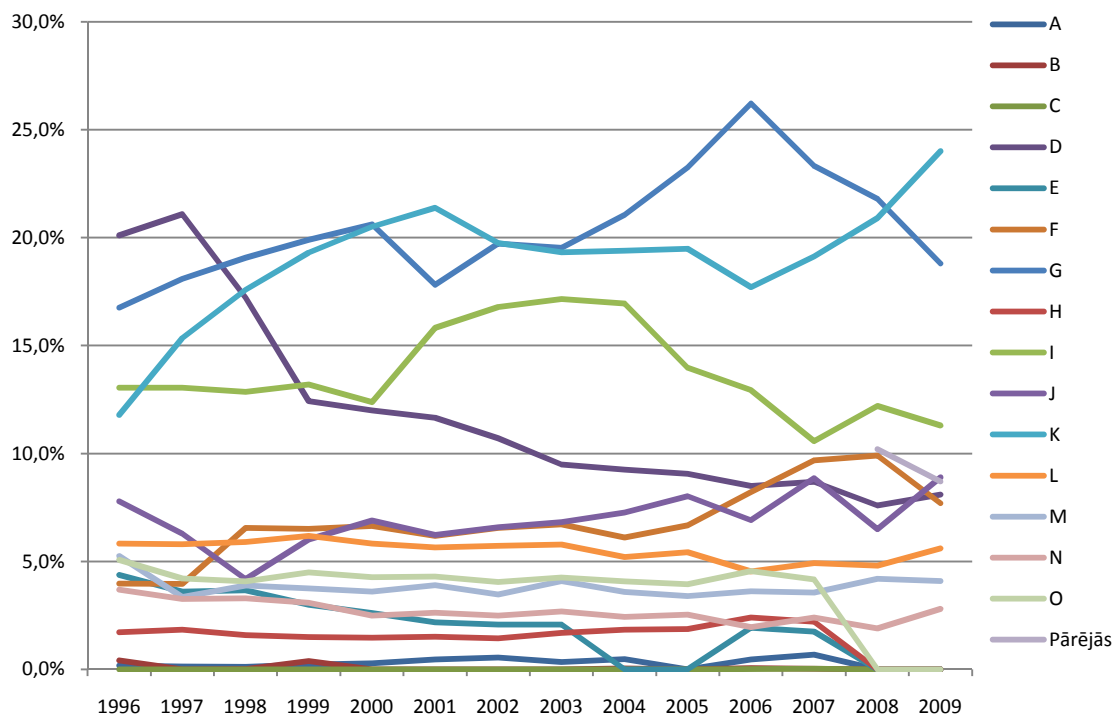

Kā redzams nozaru uzskaitījumā, starp nozarēm ar augstāko Latvijas specializāciju Baltijas jūras un tai tuvējo valstu reģionā dominē dažāda veida apģērbu eksports, pārtika un dzērieni, lauksaimniecības produkti un kokmateriāli. Šādu produktu starptautiskā tirdzniecība ir vēsturiski noturējusi stabilas pozīcijas, tādēļ minētās nozares uzskatāmas par līdz šim konkurētspējīgākajām Latvijas nozarēm.

Ir jāatzīmē, ka politisko un ekonomisko pārmaiņu rezultātā valsts un tai skaitā arī Rīgas ekonomika pēdējo 15 gadu laikā bija attīstījušies diezgan strauji. Pārēja no plānveida ekonomikas uz privātā īpašuma formu, no valsts totālas plānošanas uz liberālu un nosacīti brīvi pārvaldi ir atstājusi zināmu nospiedumu arī visās pilsētas nozarēs. Ja neatkarības sākumā ekonomika balstījās praktiski uz rūpniecības sektoru, tad pēc 15 gadiem var teikt, ka attīstība ir panākusi, ka priekšplānā izvirzās pakalpojuma sektora nozares, bet rūpniecība, transformējoties un atjaunojot un atbilstoši pielāgojot pasaules prasībām tās tehnoloģisko bāzi, ir šobrīd ieņēmusi stabilu vietu ekonomikā un spēj arī piesaistīt gan zinātnisko, gan finansiālo kapitālu turpmākai attīstībai. Secinot, ka tieši rūpniecība radīs eksperta rādītāju pieaugumu pilsētā.

Kā redzams attēlā Nr. 6 par kopējās vērtības sadalījumu pa darbības veidiem Rīgā no 1996.gada – 2009.gadam, kopumā nozaru attīstība ir bijusi samērīga, visām nozarēm līdzīgi reaģējot uz atsevišķiem tautsaimniecības notikumiem minētajā laika posmā.

Attēls Nr. 4 –Pievienotās vērtības sadalījums pa darbības veidiem Rīgā, 1996. – 2009.

Veicot ekonomikas nozaru (IKP) struktūras analīzi par laika posmu no 2007. līdz 2010.gada pirmajam ceturksnim par Baltijas jūras un tai tuvējo valstu (Latvijas, Lietuvas, Igaunijas, Somijas, Zviedrijas, Dānijas, Norvēģijas, Islandes, Vācijas un Polijas NUTS 3 reģioniem, Baltkrievijas apgabaliem un Krievijas federālajiem subjektiem Eiropas daļā, noskaidrots, ka viena no nozarēm, kurai būtu jāturpina radīt augstu pievienoto vērtību Rīgā, ir komercpakalpojumu joma. Jāatzīmē, ka reģionos, kuros atrodas valstu galvaspilsētas, praktiski visos gadījumos komercpakalpojumu joma ir vienā no vadošajām vietām. Viens no skaidrojošiem faktoriem ir tas, ka galvaspilsētās esošajā urbanizācijas laikmetā koncentrējas lielākā daļa uzņēmējdarbības un ar to savukārt saistās gan iedzīvotājiem nepieciešamie mājokļi, pēc kuriem pieprasījums tikai augs, gan, piemēram, globalizācijas ietekmē daudzas starptautiskas firmas šobrīd un arī tuvākajā laikā izvēlās Baltijas jūras reģionu un konkrēti Baltijas valstis kā savus atbalsta centrus, kam atkal bieži vien ir vajadzīgas investīcijas ofisu vai tirdzniecības platību celtniecībā. Tādā gadījumā būtu jāveic visi nepieciešamie soļi, kur būtu radīta atbilstoša elastīga un valstij izdevīga likumdošana, kas būtu vērsta uz tāda uzņēmējdarbības atbalstu, kas savukārt radītu arī papildus darba vietas pilsētās un valsts ekonomikā.

Protams, nevar neattīstīties tirdzniecība, kas daļēji ir arī dabisks process, atkal ņemot vērā faktu, ka Rīga ir valsts galvaspilsēta, kur notiek lielākā daļa uzņēmējdarbības un ikdienā uzturas lielākā daļa iedzīvotāju. Līdz ar to Rīga kā mazumtirdzniecības un vēl jo vairāk vairumtirdzniecības centrs ir tikai loģisks attīstības solis, kuru vajadzētu izmantot arī turpmāk, veicinot investīciju pieplūdumu šajā jomā un piedāvājot inovatīvas pieejas vai sadarbības modeļus uzņēmējiem arī no pilsētas vadības puses. Svarīgi pieminēt arī pilsētai svarīgo rūpniecības jomu. Lai arī šī nozare ir tikai piektā lielākā pēc 2009.gada pievienotās vērtības novērtējuma, tomēr šai nozarei ir valstij tik būtiski izejas parametri, kurus vajag tikai turpināt pilnveidot – augstas pievienotās vērtības radīšanas potenciāls un augsts eksporta potenciāls. Šai nozarei vistiešākajā veidā vislabāk būtu iespējams savienot starpdisciplināri izglītību, uzņēmējdarbību un pētniecību. Turklāt ir jāatzīmē, ka šai nozarei valsts līmenī ir vajadzīgs daudz lielāks atbalsts, kāds tai ir tagad, un papildus ir jādomā par politikas izstrādi šīs jomas stimulēšanai.

Atsevišķi jāuzsver Baltijas jūras reģiona valstu pieredze un esošie veiktie vai plānotie soļi ekonomikas izaugsmes stimulēšanai un ilgtspējai. Pirmkārt, globālās krīzes rezultātā, kur izpaudās energoresursu cenu rekordliels kāpums, lika daudzām valstīm pārskatīt savu enerģētikas politiku. Turklāt vairākām valstīm, kā, piemēram, Somijai un Dānijai tas neaprobežojas tikai ar dokumentu un reglamentu sagatavošanu. Ir izveidotas

speciālas darba grupas, valsts struktūras, institūcijas, pētnieku asociācijas un centri, kas nopietni realizē šo politiku. Jāņem vērā, protams, šo ekonomiku lielums un iespējas piesaistīt investīcijas, tomēr šī ir viena no jomām, kur būtu jāpievērš lielāka uzmanība jau vistuvākajā laikā. Otrkārt, joma, kur tiek veiktas gan lielas budžeta investīcijas, gan piesaistīts privātais kapitāls, ar uz zināšanām bāzētas sfēras, kā, piemēram, informācijas tehnoloģiju sfēra. Arī šeit Latvijas potenciāls būtu liels un jau tagad Latvijas speciālistu spējas tiek novērtētas, bet būtu jāpanāk, pirmkārt, šīs jomas zinātnieku pēctecība Latvijā un, otrkārt, jārada apstākļi, kas kalpos par bāzi gan izglītības, gan pētniecības ziņā, nodrošinot valsti ar augstas raudzes speciālistiem.

Izvērtējot nozares (jomas), kur uzņēmumu, izglītības un pētniecības institūciju sadarbības ietvaros, kopīgas stratēģijas izstrāde un īstenošana, kā arī kopīgu projektu realizācija var dot ieguldījumu inovāciju, jaunu produktu attīstībā, starptautiskās konkurētspējas stiprināšanā un kopējās pievienotās vērtības paaugstināšanā minēto nozaru ietvaros Rīgā:

- nepieciešams sadarboties to jomu attīstīšanā, kur jau ir labas iestrādes gan pētniecībā un izglītībā, gan arī tās komercializācijā – uzņēmējdarbībā, kā arī, ņemot vērā starptautisko pieprasījumu – eksporta potenciālu:
  - **biotehnoloģijas un biomedicīna** – pamatojošie kritēriji: Latvijas Universitātes Biomedicīnas pētījumu un studiju centrs; zinātnieki ar atbilstošu izglītību; iestrādes biomedicīnas pētījumu rezultātu komercializācijā; starptautiski augošs biomedicīnas pakalpojumu tirgus;
  - **farmācija** – pamatojošie kritēriji: Latvijas Organiskās sintēzes institūts; zinātnieki ar atbilstošu izglītību; vairāki veiksmīgi farmācijas uzņēmumi (piemēram, Grindex) un vairāki veiksmīgi farmācijas nozares radītie produkti; farmācijas nozares nozīmīgums pasaules tirdzniecībā un patēriņā; farmācija ir identificēta kā viena no prioritārajām nozarēm Rīgā ilgtermiņā;
  - **augstas pievienotās vērtības produktu ražošana** – pamatojošie kritēriji: Latvijas Universitāte; Rīgas Tehniskā universitāte; esošais pienesums pievienotajā vērtībā; studentu skaits; pieejamo augsti kvalificēto speciālistu skaits; eksporta potenciāls;
- **transports** – pamatojošie kritēriji: esoša transporta infrastruktūra; Rīgas pilsētas stratēģiski svarīgais novietojums; transporta nozares būtiskais pienesums pievienotajā vērtībā Rīgā, uzņēmumu apgrozījumos un investīciju piesaistē;

kvalificēta personāla pieejamība; transports ir identificēts kā viena no prioritārajām nozarēm Rīgā ilgtermiņā;

- **konsultāciju un finanšu pakalpojumi** – pamatojošie kritēriji: attīstītā pakalpojumu sniegšanas infrastruktūra; piesaistītās ievērojamās investīcijas un investīciju piesaistes potenciāls; būtiska kvalificēta personāla pieejamība; konsultāciju pakalpojumi ir identificēti kā viena no prioritārajām nozarēm Rīgā ilgtermiņā;
- **būvniecība** – pamatojošie kritēriji: pievienotās vērtības piensums jau šobrīd; studējošo skaits būvniecībā un inženierzinātnēs; pieejamo augsti kvalificēto zinātnieku skaits;
- **tūrisms** – pamatojošie kritēriji: atbilstoša viesnīcu un restorānu infrastruktūra; apskates vietu esamība; viesnīcas un restorāni un atpūtas un izklaides pakalpojumi ir identificēti kā daļa no prioritārajām nozarēm Rīgā ilgtermiņā;
- **informācijas un komunikācijas tehnoloģijas** – pamatojošie kritēriji: labas iestrādes; eksistējoši eksportējoši uzņēmumi; informācijas tehnoloģijas ir identificētas kā viena no prioritārajām nozarēm Rīgā ilgtermiņā.

Lai arī augstāk ir identificētas nozares (jomas), kā arī norādīti identifikāciju pamatojošie kritēriji, ir jāņem vērā, ka šo nozaru (jomu) sekmīgai attīstībai un sadarbībai ir nepieciešams ieguldīt darbu – gan pilsētas, gan uzņēmēju, gan izglītības iestāžu, gan zinātnisko institūtu pusē. Šajā pētījuma sadaļā ir identificēti daudzi šķēršļi, kas līdzšinējos 20 gados nav ļāvuši zinātnei un uzņēmējiem pietiekami veiksmīgi sadarbīties. To korekta analīze un rīcība to novēršanai vai mazināšanai ir būtiska zinātnes un uzņēmēju sekmīgai sadarbībai.

Secinājumi

Tāpat būtiski ir ņemt vērā pieprasījumu pēc šajās nozarēs radītajiem produktiem un pakalpojumiem starptautiskajā arēnā. Augstāk minētajiem produktiem un pakalpojumiem šobrīd pasaules tirgū pieprasījums ir ar tendenci pieaugt. Pat ņemot vērā pētījumā atklātos apstākļus – ir nepieciešams izdalīt prioritārās produktu grupas, ņemot vērā resursu ierobežotību projektu īstenošanai. Darba gaitā radušies vispārīgi secinājumi apkopoti atbilstoši pētījuma mērķim un aplūkotojai problemātikai:

- lai izprastu dažādu industriju nākotnes attīstības iespējas, nav pietiekami vienīgi ar esošās situācijas analīzi šajās nozarēs un nākotnes prognožu veikšanu. Ir būtiski skatīties arī uz to, kas minēto attīstību ir veicinājis, lai varētu secināt, vai kādi pagātnē būtiski faktori neierobežos nozares attīstību nākotnē. Piemēram, IKT sektora attīstībā ir svarīgs darbaspēks, kapitāla mobilitāte, infrastruktūras pieejamība, optiskais internets u.c.;
- būtu jāiegulda darbs informācijas un statistisko datu strukturēšanā un pieejamības nodrošināšanā, lai būtu iespējams pilnīgāk nodrošināt pilsētas ekonomisko rādītāju analīzi atbilstoši stratēģiskajiem un plānošanas dokumentiem, atbilstoši papildinot arī normatīvo bāzi; klāt pie ekonomiskajiem rādītājiem būtu svarīgi identificēt arī papildus rezultatīvos rādītājus, tādus kā iedzīvotāju apmierinātības līmenis un dažādi sociālo jomu raksturojošie indikatori;
- tautsaimniecības darbības jomu attīstībā ir svarīgs valsts un pašvaldības atbalsts/valsts un pašvaldību institūciju strādāšanas efektivitāte (t.sk. atļaujas, saskaņojumi u.tml.);
- nepastāv viennozīmīgi priekšstati par to, kas ir svarīgāks – nozares attīstība vai produktivitātes pieauguma veicināšana. Jo iespējama situācija, kad, ieguldot nozarē ar zemu produktivitāti, attīstība vienalga ir vāja, tas ir, nozare strādā dinamiski, taču produktivitātes rādītāji ir vāji; tai pat laikā, vērtējot no pašvaldības interešu viedokļa kā vērtīgākās varētu izrādīties nozares, kur liels nodarbināto skaits, kaut arī zema produktivitāte;
- lielākās daļas augstas pievienotās vērtības produktu un pakalpojumu radīšanā būtisks jautājums ir saistīts ar darbaspēka nodrošināšanu. Konstatēts, ka Latvijā ir problēmas ar zinātniskā cilvēkresursu fonda uzturēšanu un atjaunošanu. Tāpat atsevišķās jomās (piemēram, lielo objektu būvniecībā) šobrīd iezīmējas darbaspēka trūkuma problēma. Ņemot šo visu vērā, ir nepieciešams izstrādāt darbaspēka piesaistīšanas stratēģiju vidējā un ilgtermiņā, cita starpā šo jautājumu risinot

kontekstā ar regulētas migrācijas politiku, kas ir un jo īpaši būs aktuāls jautājums ne tikai Rīgā, bet visā Latvijā;

- papildus lēmumam, kuras nozares atbalstīt (raugoties uz to, kuras var celt Rīgas starptautisko konkurētspēju) jautājums ir arī par to, kā radīt tādu vidi un noteikt tādas mērķus, lai šīs industrijas attīstītos, ņemot vērā, ka pašvaldības darbs nav attīstīt šīs industrijas, bet gan radīt impulsu to attīstībai tās teritorijā. Daži piemēri no citu pilsētu veiktajām darbībām:
  - iesaistīta sabiedrība, lai prioritātes u.tml. būtu sabiedriski akceptētas, šādi panākot t.s. morālo līgumu;
  - izveidots snieguma vadības (performance management) sistēmu pārvaldē, lai ieinteresētās puses iesaistītos tautsaimniecības attīstībā (šis ir attiecināms gan centrālās valsts pārvaldes, gan pašvaldības pārvaldes līmenī);
  - mazināta birokrātija, atļauju saņemšanas laikus, apmeklējamo institūciju skaitu u.tml.;
  - izveidots t.s. vienas pieturas aģentūru (one-stop-shop) visiem, kas vēlas strādāt/ investēt/ attīstīt/ pārceļt uzņēmējdarbību uz Rīgu. Šāda veida institūcijas var izveidot atbalsta nodrošināšanai pilsētai svarīgos jautājumos;
  - veikta izpēte par konkrētiem pasākumiem, kā celt produktivitāti;
  - veikta izpēte par konkrētiem pasākumiem, kā celt cilvēku iesaistīšanos darba tirgū;
  - veikta izpēte par specializāciju;
  - lai prioritizēšana notiktu pēc būtības, veikti pasākumi, kas sekmē prioritāšu noteikšanu, saistot šos procesus ar resursu piešķiršanu vai resursu piesaistīšanas iespējamības esamību;
  - mērķtiecīgi reklamētas teritorijas – kā biznesa centru, uzņēmumu galveno ofisu atrašanās vietas, reģionālo finanšu centri, vietu kur dzīvot, vieta kur atpūsties u.tml.
- zīmīgi, ka Simon Anholts savā 2007.gada pētījumā par Latvijas zīmolu minēja – Latvijai ir sarežģīti izstrādāt vienotu zīmolu, taču to var izstrādāt Rīgai kā pilsētai. Attiecīgi ir iespējams kapitalizēt uz šī Anholta pētījuma secinājumiem arī Rīgas konkurētspējas kontekstā;
- vairākos pētījumos par pilsētu konkurētspēju ir minēts, ka to nosaka ne tikai tādi standarta rādītāji kā fizisko un cilvēkresursu pieejamība, infrastruktūra u.tml. To lielā mērā nosaka arī tas, vai pilsēta ir interesanta vieta, kur dzīvot, kur izklaidēties u.tml.

Kā minēts šajos pētījumos – ja pilsēta nav interesanta, ja tajā nav kultūras piedāvājuma, ja tajā ir augsta noziedzība u.tml. – mūsdienu globalizācijas apstākļos tā nebūs konkurētspējīga – pat, ja faktoru analīze norāda uz pretējo;

- citās publikācijās par pilsētu konkurētspēju, savukārt, plaši tiek apskatīts puduru (klasteru) veidošanas un veidošanās jautājums. Puduri kā organiski veidojušies saimnieciskās darbības kopumi veicina savstarpējo attīstību tā biedriem, šādi ceļot ne tikai sava pudura, bet arī pārējās nozares un pat saistīto nozaru konkurētspēju;
- secināts, ka konkurētspējas definīcija un nozīme ir atšķirīga mikro (uzņēmumu), mazo (pilsētu) un makro (valstu) līmenī. Attiecīgi konkurētspējas veicināšanai ir jāpiemēro atšķirīgi politikas rīki.

Priekšlikumi

Balstoties uz darba gaitā iegūto informāciju, atklātajām likumsakarībām un tendencēm, kā arī veiktajiem secinājumiem par Rīgas ekonomikas nozarēm, tiek sniegti arī atsevišķi priekšlikumi pašvaldības darbībām ekonomiskās konkurētspējas paaugstināšanai:

- nepieciešams veikt pašvaldības administratīvo un finanšu kapacitātes novērtējumu konkurētspējīgāko Rīgas ekonomikas nozaru attīstīšanas kontekstā;
- būtu lietderīgi skaidri definēt, kādi ir Rīgas pašvaldības ekonomiskās attīstības mērķi un tos raksturojošie rādītāji (piemēram, IKP pieaugums, pievienotās vērtības pieauguma tempa stimulēšana, nodarbinātības rādītāju pieaugums, nodokļu ieņēmumu pieaugums, augstāka kapitālieguldījumu pašvaldības budžeta atdeve, iedzīvotāju apmierinātības rādītāji (ietverot tādus faktorus kā - labklājība, dzīves vides kvalitāte, personīgās drošības līmenis, kultūras un brīva laika pavadīšanas iespējas utt.)). Papildus, veicot revīziju, vai tiek vākti nepieciešami dati, lai identificētu noteikto indikatoru izpildes radītājus;
- iespēju robežās izdalīt atsevišķas prioritāras nozares, kuras, balstoties uz noteiktiem kritērijiem (pašvaldības kompetence un pieejamie resursi), pašvaldībai visefektīvāk būtu iespējams stimulēt; katrai nozarei izdalot savu pieeju jeb instrumentu; nozaru identificēšanā izmantojot finanšu modelēšanu, lai aprēķinātu ne tikai tiešos, bet arī netiešos lēmumu pieņemšanas efektus; tai pat laikā, ņemot vērā, ka jāsauglabā visu nozaru līdzsvarota attīstība un veselīgas konkurences apstākļi;
- novērtēt līdz šim veiktās un plānotās aktivitātes ekonomiskās nozaru attīstīšanā, attiecīgi vērtējot arī iespējamās korekcijas, atbilstoši pētījumā atklātajām tendencēm un likumsakarībām:
  - informatīvie pasākumi - informēt Rīgas uzņēmējus un citas ekonomiski aktīvas personas, kā arī potenciālos investorus, sadarbības partnerus par pētījuma rezultātiem un ekonomiskās perspektīvam. Šādi veicinot uzņēmējdarbības aktivitāti un investīcijas perspektīvi konkurētspējīgās nozarēs, kā arī piesaistot citus nepieciešamos resursus, piemēram, izejvielu piegādātājus, darbiniekus; tāpat arī radot iespēju attīstīties satelītnozarēm; izveidojot pieejamu un interaktīvu uzņēmējdarbības informācijas iegūšanas avotu, piemēram, informatīvo dienestu;
  - partneru meklējumi iespējamo aktivitāšu ieviešanai - investori, sociālie partneri (nozaru pārstāvji, NVO u.tml.), valsts institūcijas, sabiedrība kopumā

- u.t.t. (partneru piemēri – LIAA, LTRK, Publiskās un privātās partnerības asociācija);
- partneru interešu un resursu identifikācija;
  - kopīgas darbības stratēģijas izstrāde, aktualizējot arī esošos plānošanas dokumentus;
- konkrētu uz investīcijām, administratīvam darbībām un politiskiem lēmumiem orientētu pasākumu plānošana, iespējamie varianti:
    - nodokļu korigēšana - piemēram, samazinot NĪ nodokli prioritārajām nozarēm - finanšu izteiksmē efekts neliels, tomēr uzskatāmi parādās un normatīvajos aktos nostiprinās prioritāras nozares;
    - apsvērt iespēju pilsētai tiešāk iesaistīties uzņēmējdarbības vides uzlabošanā, veicinot mazo un vidējo uzņēmumu attīstību, piemēram, uzsākot jaunas programmas uzņēmumu atbalstam un konsultēšanai konkurētspējīgākajās nozarēs;
    - atbilstoši pašvaldības kompetencei - infrastruktūras attīstīšana prioritāro ekonomikas nozaru attīstīšanai, piemēram, inovatīvas darbības infrastruktūra - biznesa inkubatori, kompetences centri utt.
    - citu resursu identifikācija - ES fondi, kādas konkrētas programmas utt. Katram finanšu avotam attiecīgi izstrādāt iespējamās koncepcijas un atbilstoši pašvaldības iespējām uzsākt to realizāciju. Pieņemot, ka atsevišķi projekti prasa vairāk iniciatīvu, mazāk finanšu līdzekļus;
    - VPA (vienas pieturas aģentūras) principa tālāka iedzīvināšana - birokrātisko šķēršļu mazināšana palīdzētu uzņēmējiem, piemēram, būvniecības jomā;
  - vērtējot iespējamās aktivitātes konkrētu nozaru attīstīšanā, piemērs varētu būt, ķīmiskās rūpniecības nozare, kur lielāku uzmanību un atbalstu varētu sniegt tādām apakšnozarēm kā biotehnoloģijas un biomedicīna, kā arī farmācija, kur šobrīd ir pamati veiksmīgai attīstībai, tomēr uzrādās salīdzinoši zemi potenciālās konkurētspējas rādītāji. Sadarbojoties pētniecības un izglītības institūcijām (Latvijas Universitātes Biomedicīnas studiju un pētījumu centrs, Latvijas Organiskās sintēzes institūts) kopā ar Rīgas reģiona tādiem lieliem uzņēmumiem kā, piemēram, „Grindeks” un „Olainfarm”, jau tagad ir sasniegti vērtīgi rezultāti. Būtu jāizstrādā stratēģija šīs nozares virzīšanai un attīstībai nākotnē – līdzīgi kā jau ir aizsākts labās prakses piemērs - „Rīgas marka” pārtikas nozarē.